

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

Sędzia Sądu Okręgowego w Gdańsku
Magdalena El-Hagin

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

Jeżeli:

- postanowienie umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej odnoszące się do sposobu określania kursu waluty obcej stanowi niedozwolone postanowienie umowne (art. 385¹ § 1 k.c.) i nie jest wiążące dla konsumenta,
- zaś bez bezskutecznego postanowienia umowa kredytu nie może dalej obowiązywać na podstawie art. 6 ust. 1 dyrektywy unijnej 93/13,

umowa nie wiąże w całości (klauzule abuzywne wyznaczają główne świadczenia stron, zostały przy tym sformułowane w sposób niejednoznaczny, a brak jest możliwości ich zastąpienia innym sposobem określenia kursu waluty obcej wynikającym z przepisów prawa lub zwyczajów.

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

Dyrektywa 93/13 nie reguluje skutków nieważności umowy po usunięciu z niej nieuczciwego warunku – określenie skutków należy zatem do państw członkowskich.

Jeżeli zatem umowa nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień:

1. konsumentowi i kredytodawcy przysługują odrębne roszczenia o zwrot świadczeń pieniężnych spełnionych w wykonaniu tej umowy (art. 410 § 1 k.c. w zw. z art. 405 k.c.) wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie (teoria dwóch kondykcji);
2. konsumentowi przysługuje roszczenie o ustalenie nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z umowy kredytu/ustalenie nieważności umowy kredytu (na podstawie art. 189 k.p.c.) *ex tunc* (potwierdzenie istnienia interesu prawnego - wyrok TSUE z 23 listopada 2023 r. **C-321/22**).

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

Roszczenie kredytodawcy o zwrot udostępnionego konsumentowi kapitału kredytu (wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie), to jedyne roszczenie przysługujące bankowi w aktualnym stanie prawnym:

1. Wyrok TSUE z 15 czerwca 2023 r. **C-520/21** – banki nie mają prawa żądać od konsumenta rekompensaty wykraczającej poza zwrot kapitału wypłaconego z tytułu wykonania tej umowy oraz poza zapłatę ustawowych odsetek za zwłokę od dnia wezwania do zapłaty;
2. Wyrok TSUE z 7 grudnia 2023 r. **C-140/22** – brak możliwości żądania odsetek, które bank otrzymałby, gdyby umowa pozostała w mocy;
3. Wyrok TSUE z 11 grudnia 2023 r. **C-756-22** – tylko wypłacony kapitał oraz odsetki ustawowe za opóźnienie od chwili wezwania do zapłaty;
4. Postanowienie z 12 stycznia 2024 r. **C-488/23** – wykluczenie sądowej waloryzacji wypłaconego kredytobiorcy kapitału w przypadku istotnej zmiany siły nabywczej pieniądza.

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

Oba roszczenia – o ustalenie i zapłatę – są majątkowe (bezpośrednio uwarunkowane interesem ekonomicznym uprawnionego), czy zatem zgodnie z art. 117 § 1 k.c. ulegają przedawnieniu?

Ratio legis instytucji przedawnienia stanowią:

- motywacja uprawnionego do szybkiego dochodzenia swoich praw i przeciwdziałanie beczynności;
- postulat pewności obrotu;
- trudności dowodowe, powstające w wyniku upływu czasu.

Przedawnienie **nie** obejmuje **uprawnień prawnokształtujących** (np. prawo odstąpienia od umowy – wyr. SN z 12.10.2016 r., II CSK 14/16), **zarzutów** (zarzut nadużycia prawa podmiotowego, zarzut przedawnienia), ani **żądania ustalenia istnienia stosunku prawnego lub prawa na podstawie art. 189 KPC** (tak trafnie SN w wyr. z 12.2.2002 r., I CKN 527/00, OSNC 2002, Nr 12, poz. 159).

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

Roszczenia o zapłatę – zarówno kredytobiorcy, jak i kredytodawcy - zgodnie z art. 117 § 1 k.c. ulegają przedawnieniu.

- Skutkiem upływu okresu przedawnienia jest jedynie możliwość podniesienia przez dłużnika **zarzutu przedawnienia o charakterze preemptryjnym**, co oznacza, że jego skuteczne podniesienie na trwałe pozbawia wierzyciela możliwości przymusowej realizacji jego roszczenia. Jednak roszczenie to nie wygasa, ale nadal istnieje w postaci roszczenia naturalnego i może być dobrowolnie spełnione przez dłużnika.
- Sąd co do zasady nie uwzględnia zarzutu przedawnienia z urzędu, ale jedynie na wniosek

Ale: art. 117 § 2¹ k.p.c.

A co jeśli tylko jeden z dłużników solidarnych ma status konsumenta?

Upływ okresu przedawnienia spowoduje przekształcenie roszczenia przeciwko temu dłużnikowi w roszczenie naturalne. Ponieważ zarzut przedawnienia ma charakter osobisty, pozostali dłużnicy, jeśli nie są konsumentami, nie będą mogli skorzystać z § 2¹ komentowanego przepisu. Jeśli roszczenie przeciwko dłużnikowi – konsumentowi uległo przedawnieniu i przekształciło się w zobowiązanie naturalne, ewentualne roszczenie regresowe, to w stosunku do tego dłużnika też będzie miał charakter roszczenia naturalnego.

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

Art. 120 § 1 k.c. Bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia, w którym roszczenie stało się wymagalne. Jeżeli wymagalność roszczenia zależy od podjęcia określonej czynności przez uprawnionego, bieg terminu rozpoczyna się od dnia, w którym roszczenie stałoby się wymagalne, gdyby uprawniony podjął czynność w najwcześniejszym możliwym terminie.

Świadczenie nienależne na podstawie art. 410 § 1 k.c. w zw. z art. 405 k.c.:

1. nie jest świadczeniem okresowym i przedawnia się z ogólnym terminem przedawnienia (kredytobiorca spłacał swoje zobowiązanie w częściach);
2. jest zasadniczo świadczeniem bezterminowym – zatem art. 455 k.c., zgodnie z którym gdy termin spełnienia świadczenia nie jest oznaczony ani nie wynika z właściwości zobowiązania, świadczenie powinno być spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do wykonania.

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

Dotychczasowe orzecznictwo SN:

1. Początek biegu terminu przedawnienia jest niezależny od wiedzy stron, czy roszczenie istnieje i może być dochodzone (por. wyr. SN z 18.1.2008 r., V CSK 367/07). Przedawnienie biegnie nawet, jeśli wierzyciel nie wie o istnieniu roszczenia (wyr. SN z 16.12.2014 r., III CSK 36/14);

2. Roszczenie o zwrot świadczenia nienależnego, mającego charakter nienależny od chwili spełnienia, jest wymagalne od chwili powstania (wyr. SN z 22.3.2001 r., V CKN 769/00, OSNC 2001, Nr 11, poz. 166). Roszczenie o zwrot świadczenia nienależnego, które stało się nienależne w wyniku odpadnięcia podstawy prawnej, staje się wymagalne z dniem odpadnięcia podstawy prawnej świadczenia (wyr. SN z 8.12.2006 r., V CSK 229/06);

3. Wyrok SN z dnia **11 grudnia 2019 r. (V CSK 382/18)** - co do zasady termin przedawnienia tych roszczeń może rozpocząć bieg dopiero po podjęciu przez kredytobiorcę-konsumenta wiążącej (świadomej, wyrażonej i swobodnej) decyzji w tym względzie. Dopiero bowiem wówczas można uznać, że brak podstawy prawnej świadczenia stał się definitywny, a strony mogły zażądać skutecznie zwrotu nienależnego świadczenia. Powyższa argumentacja została również przywołana w uchwale Sądu Najwyższego z dnia **7 maja 2021 r. (III CZP 6/21)**, której nadano moc zasady prawnej (**sankcja bezskuteczności zawieszona**).

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

A co na to orzecznictwo TSUE?

1. Wyrok z 7 grudnia 2023 roku C-140/22– zwrot kwot uiszczonych na rzecz banku na podstawie nieważnej umowy kredytu (w pytaniu prejudycjalnym odniesienie do uchwały SN z 7 maja 2021 roku)

56 (...) zastrzeżona dla konsumenta możliwość sprzeciwienia się stosowaniu dyrektywy 93/13 nie może być rozumiana w ten sposób, że nakłada na niego, w celu dochodzenia praw, które wywodzi z tej dyrektywy, pozytywny obowiązek powołania się na przepisy tej dyrektywy w drodze sformalizowanego oświadczenia złożonego przed sądem.

57 Możliwość ta polega bowiem wyłącznie na pozostawionej konsumentowi, po poinformowaniu go przez sąd krajowy, ewentualności niepodnoszenia nieuczciwego i niewiążącego charakteru warunku umownego, wyrażając w ten sposób dobrowolną i świadomą zgodę na dany warunek umowny. Możliwość podjęcia takiej czynności, która stanowi zrzeczenie się możliwości powołania się na ochronę przewidzianą w dyrektywie 93/13, sama w sobie oznacza, że konsument korzysta od razu z tej ochrony.

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

Art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG stoją na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą wykonywanie praw, które konsument wywodzi z tej dyrektywy, jest uzależnione od złożenia przez tego konsumenta przed sądem oświadczenia, w którym twierdzi on, po pierwsze, że nie wyraża zgody na utrzymanie w mocy tego warunku, po drugie, że jest świadomy z jednej strony faktu, że nieważność wspomnianego warunku pociąga za sobą nieważność wspomnianej umowy, a z drugiej – konsekwencji tego uznania nieważności, i po trzecie, że wyraża zgodę na uznanie tej umowy za nieważną.

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

Powyższa teza została potwierdzona w postanowieniu TSUE z 3 maja 2024 r. **C-348/23**

Artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że w kontekście stwierdzenia nieważności w całości zawartej z konsumentem przez instytucję bankową umowy kredytu na zakup nieruchomości ze względu na to, że umowa ta zawiera nieuczciwy warunek, bez którego nie może ona dalej obowiązywać, przepisy te stoją na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą skutki prawne wiążące się ze stwierdzeniem nieważności owej umowy w całości są uzależnione od spełnienia przez tego konsumenta warunku zawieszającego, by ów konsument przed sądem krajowym złożył oświadczenie, w drodze którego wskaże, po pierwsze, że nie wyraża zgody na utrzymanie w mocy tego warunku, po drugie, że jest świadomy, z jednej strony, iż nieważność wspomnianego warunku pociąga za sobą stwierdzenie nieważności umowy kredytu na zakup nieruchomości, a z drugiej strony – skutków tego stwierdzenia nieważności, oraz po trzecie, że wyraża zgodę na stwierdzenie nieważności tej umowy.

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

2. Wyrok z 14 grudnia 2023 r. C-28/22 – niedozwolona asymetria terminu wymagalności roszczeń banku i konsumenta

Artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich w związku z zasadą skuteczności należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą w następstwie uznania za nieważną umowy kredytu hipotecznego zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem z uwagi na zawarte w tej umowie nieuczciwe warunki termin przedawnienia roszczeń tego przedsiębiorcy wynikających z nieważności rzeczony umowy rozpoczyna bieg dopiero od dnia, w którym staje się ona trwale bezskuteczna, podczas gdy termin przedawnienia roszczeń tego konsumenta wynikających z nieważności tej umowy rozpoczyna bieg w chwili, w której dowiedział się on lub powinien dowiedzieć się o nieuczciwym charakterze warunku powodującego tę nieważność.

71 Ponadto zgodnie z informacjami dostarczonymi przez sąd odsyłający, przyjęta przez Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 7 maja 2021 r. wykładnia prawa polskiego, która oznacza, że termin przedawnienia roszczeń przedsiębiorcy rozpoczyna bieg dopiero od dnia uprawomocnienia się wyroku stwierdzającego nieważność rozpatrywanej umowy kredytu hipotecznego, skutkowałaby również tym, że przedsiębiorca ten naruszałby obowiązki umowne tej umowy dopiero od tej daty. W związku z tym zainteresowany konsument, w przypadku gdyby jego roszczenia restytucyjne nie uległy przedawnieniu, nie mógłby uzyskać odsetek za opóźnienie od dnia wniesienia przez niego żądania zwrotu kwot zapłaconych na podstawie nieuczciwych warunków zawartych we wspomnianej umowie, co zachęcałoby wspomnianego przedsiębiorcę, z naruszeniem dyrektywy 93/13, do systematycznego odrzucania takich żądań.

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

3. Wyrok z 25 stycznia 2024 r. C-810/21 do C-813/21 – rozpoczęcie biegu przedawnienia roszczenia restytucyjnego (wiedza konsumenta o ocenie prawnej oraz istnienie utrwalonego orzecznictwa krajowego dot. nieważności podobnych umów)

48 Tak więc, co się tyczy początku biegu terminu przedawnienia, taki termin przedawnienia może być zgodny z zasadą skuteczności tylko wtedy, gdy konsument miał możliwość poznania swoich praw przed rozpoczęciem biegu lub upływem tego terminu (wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., BNP Paribas Personal Finance, od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 46 i przytoczone tam orzecznictwo).

1) Artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich w związku z zasadą skuteczności należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwiają się one wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą w następstwie stwierdzenia nieważności nieuczciwego warunku umownego obciążającego konsumenta kosztami zawarcia umowy kredytu hipotecznego roszczenie o zwrot takich kosztów podlega dziesięcioletniemu terminowi przedawnienia, który **rozpoczyna bieg w chwili, gdy warunek ten wyczerpuje swoje skutki wraz z dokonaniem ostatniej płatności wspomnianych kosztów, przy czym nie ma w tym względzie znaczenia okoliczność, że konsument ten ma wiedzę o ocenie prawnej tych okoliczności faktycznych.** Zgodność zasad stosowania terminu przedawnienia z tymi przepisami należy oceniać z uwzględnieniem tych zasad jako całości.

2) Dyrektywę 93/13 należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwia się ona wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą w celu określenia początku biegu terminu przedawnienia roszczenia konsumenta o zwrot kwot nienależnie zapłaconych w wykonaniu nieuczciwego warunku umownego można uznać, że **istnienie utrwalonego orzecznictwa krajowego dotyczącego nieważności podobnych warunków umownych wykazuje spełnienie przesłanki dotyczącej wiedzy danego konsumenta o nieuczciwym charakterze tego warunku i wynikających z tego skutkach prawnych.**

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

3. Wyrok z 25 kwietnia 2024 r. C-484/21 (bieg terminu przedawnienia nie rozpoczyna się w dniu zapłaty, jeżeli konsument nie wiedział i nie mógł racjonalnie wiedzieć o nieuczciwym warunku)

1) Artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich w związku z zasadą skuteczności należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie temu, by termin przedawnienia roszczenia o zwrot kosztów uiszczonych przez konsumenta, w chwili zawarcia umowy z przedsiębiorcą, na podstawie warunku umownego, którego nieuczciwy charakter został stwierdzony prawomocnym orzeczeniem sądowym wydanym po dokonaniu zapłaty tych kosztów, **rozpoczynał bieg w dniu tej zapłaty, niezależnie od tego, czy konsument ten wiedział lub mógł racjonalnie wiedzieć o nieuczciwym charakterze tego warunku od chwili rzeczono uiszczenia lub przed stwierdzeniem nieważności tego warunku mocą tego orzeczenia.**

2) Artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie temu, by termin przedawnienia roszczenia o zwrot kosztów uiszczonych przez konsumenta na podstawie warunku umowy zawartej z przedsiębiorcą, którego to warunku nieuczciwy charakter został stwierdzony prawomocnym orzeczeniem sądowym, **rozpoczynał bieg w dniu, w którym krajowy sąd najwyższy wydał wcześniejszy wyrok w odrębnej sprawie, stwierdzający nieuczciwy charakter standardowego warunku umowy, którego treść odpowiada treści warunku zawartego w tej umowie.**

31 (...) należy uznać, że **data zawarcia umowy zawierającej nieuczciwy warunek i obowiązek zapłaty danych kosztów nie może jako taka stanowić początku biegu terminu przedawnienia.**

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

Do powyższych tez nawiązuje wyrok TSUE z 25 kwietnia 2024 r. C-561/21

1) Artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, jak również zasadę pewności prawa należy interpretować w ten sposób, że **nie stoją** one na przeszkodzie temu, by termin przedawnienia roszczenia restytucyjnego dotyczącego kosztów uiszczonych przez konsumenta na podstawie warunku umownego umowy zawartej z przedsiębiorcą, którego to warunku nieuczciwy charakter został stwierdzony prawomocnym orzeczeniem sądowym wydanym po zapłacie tych kosztów, **rozpoczął bieg w dniu wydania tego orzeczenia, z zastrzeżeniem możliwości udowodnienia przez przedsiębiorcę, że konsument ten wiedział lub mógł racjonalnie wiedzieć o nieuczciwym charakterze tego warunku przed wydaniem wspomnianego orzeczenia.**

2) Artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że **stoją** one na przeszkodzie temu, by termin przedawnienia roszczenia restytucyjnego dotyczącego kosztów uiszczonych przez konsumenta na podstawie warunku umowy zawartej z przedsiębiorcą, którego to warunku nieuczciwy charakter został stwierdzony prawomocnym orzeczeniem sądowym wydanym po uiszczeniu tych kosztów, rozpoczął bieg wcześniej niż w dniu, w którym krajowy sąd najwyższy wydał, w odrębnych sprawach, wyroki stwierdzające nieuczciwy charakter standardowych warunków umowy odpowiadających danemu warunkowi tej umowy.

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

3) Artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że **stoją** one na przeszkodzie temu, by termin przedawnienia roszczenia restytucyjnego dotyczącego kosztów uiszczonych przez konsumenta na podstawie warunku umowy zawartej z przedsiębiorcą, którego to warunku nieuczciwy charakter został stwierdzony prawomocnym orzeczeniem sądowym, **rozpoczął bieg w dniu wydania określonych wyroków Trybunału potwierdzających zasadniczo zgodność z prawem Unii terminów przedawnienia roszczeń restytucyjnych**, o ile są one zgodne z zasadami równowagi i skuteczności.

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

W PUNKTACH

Przedawnienie roszczenia restytucyjnego o zapłatę kredytobiorcy wobec banku – jeżeli umowa kredytu nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień

1. Świadczenie nienależne na podstawie art. 410 § 1 k.c. w związku z art. 405 k.c.;
2. Nie jest świadczeniem okresowym i przedawnia się z ogólnym terminem przedawnienia (kredytobiorca spłacał swoje zobowiązanie w częściach);
3. Świadczenie bezterminowe – zatem art. 455 k.c. świadczenie powinno być spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do wykonania (przy czym wezwanie do zapłaty powinno być konsekwencją powołania się konsumenta na brak związania postanowieniami umowy w całości);
4. Wymagalność roszczenia konsumenta nie jest uzależniona od złożenia oświadczenia przed sądem o świadomości konsekwencji finansowych i prawnych stwierdzenia nieważności umowy kredytu; od istnienia utrwalonego orzecznictwa sądów krajowych czy TSUE;
5. Bieg terminu przedawnienia nie rozpoczyna się w dniu zapłaty, jeżeli konsument nie wiedział i nie mógł racjonalnie wiedzieć o nieuczciwym warunku.

Przedawnienie roszczeń z umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej w świetle najnowszego orzecznictwa TSUE

Przedawnienie roszczenia restytucyjnego banku wobec kredytobiorcy o zwrot kwot wypłaconego kapitału – jeżeli umowa kredytu nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień

1. Świadczenie nienależne na podstawie art. 410 § 1 k.c. w związku z art. 405 k.c.;
2. Świadczenie bezterminowe – zatem art. 455 k.c. świadczenie powinno być spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do wykonania;
4. Początek biegu terminu przedawnienia roszczenia banku o zwrot kwot wypłaconych z tytułu kredytu należy co do zasady wiązać z momentem powołania się przez konsumenta na niedozwolony charakter postanowień umowy i w konsekwencji brak związania umową w całości;
5. Pod rozwagę - podniesienie zarzutu przedawnienia jako nadużycie prawa na podstawie art. 5 k.c., przy czym w stosunku do roszczeń przysługujących przeciwko konsumentowi art. 117¹ k.c. stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 5 k.c. (względy słuszności, wyjątkowe przypadki, po rozważeniu interesów stron).